

**ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА С.-Г. НАУК, ПРОФЕСОРА,
АКАДЕМІКА АН ВШ УКРАЇНИ ЗАСЛУЖЕНОГО
ДІЯЧА НАУКИ І ТЕХНІКИ УКРАЇНИ
АЛЕКСЕЄВОЇ ОЛЕНИ СЕМЕН ІВНИ
(25.04. 1926 - 16.09. 2006)**

Серед вчених-аграрників України чільне місце належить визначному селекціонерові, професору Олені Семенівні Алексеевій, людині, яка все своє творче життя присвятила аграрній науці та селекції культури гречки, підготовці висококваліфікованих наукових кадрів і спеціалістів-аграріїв. 25 квітня 2016 року минає 90 років від дня її народження.

Народилась Олена Семенівна 25 квітня 1926 р. в місті імені Шварця Широківського району Дніпропетровської області в сім'ї службовця. Ще навчаючись в школі, в Олені Семенівні проявився надзвичайно великий потяг до науки. Відвідуючи школу юних натуралістів, вона детально вивчала морфологію та біологію сільськогосподарських культур, виступала на шкільних конференціях, з'явилися перші публікації в обласній газеті "Червоне Запоріжжя".

Любов до землі, до рослин привела її на агрономічний факультет Київського сільськогосподарського інституту (нині Національний університет біоресурсів і природокористування України), який закінчила 1950 року. Будучи студенткою четвертого курсу, проходила виробничу практику на Носівській державній сортодільниці, де познайомилась з селекціонером Гордієнко Галиною Тимофіївною, яка прищепила їй любов до гречки.

Після закінчення інституту Олена Семенівна була направлена на роботу в Тернопільську селекційну дослідну станцію, де пройшла трудовий шлях від молодшого наукового співробітника і до заступника директора станції. Одночасно вела наукову роботу з селекції гречки.

На початку 1956 року вона переїжджає на роботу в Науково-дослідний інститут землеробства і тваринництва західних областей України (м. Львів, Оброшено), де плідно продовжує селекційну роботу з гречкою. За період роботи в Оброшено (1956 – 1971 рр.) Олена Семенівна захищає кандидатську дисертацію на тему «Місцеві сорти гречки Тернопільської області та прийоми їх покращення» (1956 р.), а в 1971 р. – докторську дисертацію на тему «Основні результати досліджень з біології, сортовивчення і селекції гречки в західних областях України». У листопаді 1971 р. Алексеева О.С. отримавши наукову ступінь доктора с.-г. наук, згодом разом з чоловіком Ступаковим Володимиром Петровичем переїздить до Кам'янець-Подільського. Тут у сільськогосподарському інституті їй було обрано на посаду професора, а з 1973 по 2005 рр. – зав. кафедрою рослинництва і селекції, а чоловіка Володимира Петровича, доктора с.-г. наук, професора – зав. кафедрою загального землеробства.

У Кам'янці-Подільському Олена Семенівна поряд з викладацькою роботою широко розгортає науково-дослідну. 1972 року при кафедрі організовує науково-дослідну лабораторію гречки, яку в 1979 р. реорганізовано в Проблемну науково-дослідну лабораторію гречки, а в 1997 р. – в Науково-дослідний інститут круп'яних культур, який за рішенням Вченої ради університету протокол № 11 від 26 червня 2014 року має назву НДІКК імені О. Алексеевої. О. С. Алексеева є засновником Тернопільської науково-виробничої системи "Гречка", яка охоплювала гречкосіючі господарства України та Російської Федерації. Вела активну роботу в межах Міжнародного співробітництва по культурі гречки.

Під керівництвом О. С. Алексеевої виконані і опубліковані в наукових працях теоретичні і методичні розробки в селекції гречки, запропоновані нові методи з створення вихідного матеріалу, а також з інших питань, теорії та практики сільськогосподарського виробництва. Автором удосконалена методика добору за типом розвитку кореневої системи гречки, завдяки чому виведено сорт гречки Вікторія подільська.

Олена Семенівна вперше розробила і застосувала в селекції гречки метод експериментального мутагенезу (ним створені сорти Аеліта, Лада, Галєя, Степова), методом сумісної дії радіації та хімічних мутагенів створено крупноплідні форми і сорти гречки (Подольська, Кара-Даг, Яна).

Шляхом використання добору за коефіцієнтом господарським та радіорезистентністю виведено сорти Омега, Рада та Єлена. Встановлена специфічність дії різних мутагенних факторів на мутаційний процес у гречки, а також особливості стабілізації мутантів старших поколінь за тривалого гамма - опромінення насіння (до 38 поколінь).

Під впливом різних мутагенів одержано широкий спектр мінливості і сформовано унікальну колекцію світового генофонду гречки. Кабінетом Міністрів України від 23 вересня 2004 р. за № 1241 дану колекцію внесено до державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Дана колекція нараховує біля 1000 зразків 13 видів і різновидностей гречки із різних країн і континентів світу. До складу колекції входять місцеві і селекційні сорти, мутантні форми, гібридні популяції, дикі види, поліпоїди, генетичні маркери, зразки татарської гречки.

Оленою Семенівною розроблено шляхи підвищення крупноплідності гречки шляхом багаторазових насичуючих та складних схрещувань; проведено широку технологічну, біохімічну та фітопатологічну оцінку селекційного матеріалу. Нею виявлено зеленоквіткову форму гречки, яка характеризується підвищеною стійкістю плодів до осипання. На цій основі створено сорти гречки - Зеленоквітова 90, Зеленоквітова 93, Маліковська, Роксолана.

В останні роки переглянуто можливості використання гречки в різних галузях народного господарства при безвідходній технології її використання. Проводяться дослідження з підбору сортів для медоносного конвеєра (для бджільництва). Вивчається (разом з Інститутом мікробіології Української Академії аграрних наук) азотфіксуюча здатність кореневої системи гречки різних сортів, форм та мутантів. Встановлено сортові відміни в здатності фіксувати азот і збагачувати ним ґрунт.

Сформовано перспективний сорт гречки Рубра, який характеризується високим вмістом антоціанів у стеблах (харчовий барвник).

За великі заслуги перед державою академік О. С. Алексєєва нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора та медалями. Вона неодноразово була учасником всесоюзних та республіканських виставок та відмічалась Золотими і Срібними медалями.

За плідну педагогічну, наукову та громадську роботи О. С. Алексєєва нагороджена Дипломом Лауреата нагороди Ярослава Мудрого та медаллю імені М. В. Ломоносова.

Доктор сільськогосподарських наук О.С. Алексєєва є Заслуженим діячем науки і техніки України, академіком Міжнародної Академії аграрної освіти Російської Федерації, Міжнародної академії інформатизації, Міжнародної академії екології та безпеки життєдіяльності і Академії екологічних наук Республіки Молдова та Академії наук Вищої школи України.

Вчена є автором 34 сортів гречки. Опублікувала понад 350 наукових праць, 24 монографії та навчальні посібники. Підготувала близько 40 кандидатів і докторів сільськогосподарських наук, сформувала наукову школу "Fagorum".

В. А. Рарок, В. М. Бурдига
Подільський державний аграрно-технічний університет